

Alevi-Bektaşî Yolunda “İman Getirmek” Kavramı
The Concept of “İman Getirmek” in Alevi-Bektasi Belief

Ali Rıza ÖZDEMİR

Uzman, MEB, Balıkesir.

etnojenez@hotmail.com

ORCID ID: [0000-0002-9046-3169](https://orcid.org/0000-0002-9046-3169)

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Bilgi Aktarma, Derleme / Knowledge Transfer, Survey

Geliş Tarihi / Date Received: 14 Ocak / Jan 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 25 Mayıs / May 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Mayıs / May 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Mayıs / May

Atıf / Citation: Özdemir, Ali Rıza. “Alevi-Bektaşî Yolunda “İman Getirmek” Kavramı”. *edid: edebali islamiyat dergisi/ edebali islamic journal* 5/1 (Mayıs/May 2021): 1-26

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/edid> | mailto: iifdergi@bilecik.edu.tr

Copyright © Published by Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Bilecik Seyh Edebali University, Faculty of Islamic Sciences, Bilecik, 11230 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All rights reserved.

Öz

Aleviliğin eğitim sürecinin omurgasını teşkil eden Dört Kapı; Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat adlarındaki dört aşamalı bir sistemdir. Genellikle her kapının içinde makam adı verilen onar tane ara basamak vardır ve bunların toplam sayısı kırktır. Bu çalışma, Şeriat kapısının ilk makamı olan “iman getirmek” kavramını araştırmaktadır.

Çalışmada cevabı aranan sorular şunlardır: Alevilikte iman getirmenin mahiyeti nedir? Alevilikte iman getirmek kavramı neleri içerir ve bu içerik ne anlama gelir? İman getirmek ile iman etmek arasındaki fark nedir? Alevilikte şehadet kelimesinin anlam altyapısı nedir? Şehadet kelimesinin kısaltılmış bir formu var mıdır? Alevi ibadetlerinde ve tarikat kisvelerinde iman getirmek kavramı ne şekilde geçmektedir?

Bu makalede Aleviliğin yazılı kaynakları esas alınmıştır. Başta kolektif belleğin yazılı metinleri olan Buyruk ve erkânname yazmaları olmak üzere, Alevi ariflerinin şiirleri ve risaleleri, velayet-nameler, şecereler, icazetnameler vb. çalışmada sıklıkla başvurulan ana kaynaklardır. Konuyla ilgili güncel çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Çalışmanın sonucunda Alevilikte iman getirmek kavramının “La ilahe illallah Muhammeden resulullah Aliyyün veliyyullah” cümlesinden ibaret olduğu tespit edilmiştir. Alevi bilgi evreninde kısaca “Allah-Muhammed-Ali” olarak kısaca ifade edilen ve Alevi ariflerinin şiirlerinde “Allah bir Muhammed Ali” şeklinde geçen bu üç inançla ilgili kişinin bazı temel bilgilere sahip olması da iman getirmek için zorunlu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Dört Kapı, Kırk Makam, iman getirmek, Alevilik, Bektaşilik.

Abstract

The backbone of the Alevi education curriculum consists of the Four Doors system, namely Shariah, Tarikat, Marifet, and Hakikat doors. Generally, there are ten intermediate steps called “maqam” inside each door and their total number is forty. This study explores the concept of bringing faith, which is the first step in the gate of Sharia.

This study aims at answering the following questions: What is the nature of bringing faith in Alevism? What does the concept of bringing faith in Alevism include and what does this content mean? What is the difference between bringing faith and believing (iman etmek)? What is the meaning infrastructure of the word Şehadet in Alevism? Is there a shortened form of the word Şehadet? How the concept of bringing faith is used in Alevi worship and sect disguises?

This article is based on the written sources of Alevism. The written texts of the collective memory such as Buyruk and Erkânames and the poems, treaties, genealogies etc. of Alevi scholars were mostly used. Some topical scholarly works were also used.

As a result of the study, we came to the conclusion that the concept of bringing faith in Alevism consists of the sentence “La ilahe illallah Muhammeden resulullah Aliyyün veliyyullah”. In order to bring faith properly, the individuals must have the fundamental knowledge of the belief of “Allah-Muhammed-Ali” which is expressed in the poems of Alevi scholars as “Allah bir Muhammed Ali.”

Keywords: Four Doors, Forty Maqams, bringing faith, Alevism, Bektashism.

GİRİŞ

Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat adlarındaki aşamalı bir sistemden oluşan Dört Kapı¹, Alevilikte eğitim sürecinin omurgasını teşkil eder. Her kapının içinde makam adı verilen onar tane ara basamak bulunan bu süreçte, ulaşılmaması gereken toplam makam sayısı kırktır. Alevilik terminolojisinde Dört Kapı Kırk Makam olarak kavramlaşan bu sürecin ilk makamı “**iman getirmek**”tir. Aleviliğin yazılı kaynaklarında iman getirmek makamı, Hak

¹ Detaylar için bkz.: Ali Rıza Özdemir, “Alevi-Bektaşî Yolunda Dört Kapı Kavramı”. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 13 / 1 (Haziran 2020), 249-283.

Teâlâ'nın birliğine, varlığına, sıfatlarına ve zâtına iman getirmek,² amentüye iman,³ iman getirmek,⁴ Allah'a ve Resulüne itaat etmek,⁵ iman⁶ gibi ifadelerle geçer.

Bu çalışmada kullanılan ana kaynaklar Aleviliğin yazılı kaynaklarıdır. Başta Aleviliğin kolektif belleğini temsil eden *Buyruk* ve *Erkânname* metinleri olmak üzere, *Alevi ariflerinin şiirleri ve risaleleri*, *velayetnameler*, *icazetnameler* vb. çalışmamızda sıklıkla başvurulan ana kaynaklardır. Konuyla ilgili güncel çalışmalardan ancak ihtiyaç duyuldukça yararlanılmıştır.

Çalışmada cevabı aranan sorular şunlardır: Alevilikte iman getirmenin mahiyeti nedir? Alevilikte iman getirmek kavramı neleri içerir ve bu içerik ne anlama gelir? İman getirmek ile iman etmek arasındaki fark nedir? Alevilikte şehadet kelimesinin anlam altyapısı nedir? Şehadet kelimesinin kısaltılmış bir formu var mıdır? Alevi ibadetlerinde ve tarikat kisvelerinde iman getirmek kavramı ne şekilde geçmektedir?

Alevilikte iman getirmek kavramının içeriği ve anlam değeri, bu çalışmanın araştırma problemidir. Alevilikte imanda getirmek kavramı, şimdiki değin akademik zeminde müstakil bir çalışmanın konusu edilmemiştir. Dört Kapı'yı konu edinen kimi çalışmalarda kısaca temas edilen konu, ilk defa bu çalışmada ana kaynaklara dayanılarak müstakil ve kapsayıcı şekilde irdelenmiştir.

Bu makalede Alevilik kavramı, Kızılbaş ve Bektaşî teşekküllerinin tamamı için kullanılmıştır. İhtiyaç duyuldukça teknik detaylarda Kızılbaş-Alevilik ve Bektaşî-Alevilik ifadelerine başvurulmuştur.

1. İMAN GETİRMEK NEDİR?

İman getirmek kavramı, halk ağzında ve irfanında Allah'ın varlığını ve birliğini, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğunu sözlerle bildirmek şeklinde yerleşmiştir. Türk Dil Kurumu da iman getirmek kavramını, "gönül rızasıyla Müslümanlığı kabul etmek", imana gelmek kavramını ise "Müslüman olmak" şeklinde açıklar.⁷ "La ilahe illallah, Muhammeden resu-

² Hoca Ahmet Yesevi, "Fakr-name", nşr. Kemal Eraslan, *Yesevî'nin Fakr-nâmesi*, (Ankara: Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 2016), 52.

³ Hacı Bektaş Veli, "Fevaid", trc. Baki Yaşa Altınok, *Hacı Bektaş Veli El Kitabı*, haz. Abdurrahman Güzel (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 426-434.

⁴ Hünkâr Hacı Bektaş Veli, *Makâlât*, nşr. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş-Ali Öztürk, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015), 68-81.

⁵ Bisati, *Şeyh Safi Buyruğu*, nşr. Ahmet Taşgın, (Konya: Çizgi Yayınları, 2003), 20.

⁶ Ahmet Sırrı Dede Baba, "Bektaşî Tarikatı", nşr. H. Yılmaz, "Ahmet Sırrı Dede Baba ve 'Bektaşî Tarikatı'", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 99 / 10 (1999), 35-36.

⁷ İsmail Parlatur v.dğr. *Türkçe Sözlük*. (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998), 1075.

lullah" demek yani Allah'ın varlığını ve birliğini, Hz. Muhammed'in peygamberliğini dille ikrar etmek, Müslüman olmanın ilk adımı olarak kabul edilir.

Aleviliğin yazılı kaynaklarında şehadet kelimesi kimi zaman "La ilahe illallah" (Allah'tan başka ilah yoktur) şeklinde tek başına, kimi zaman "Muhammeden resulullah" (Muhammed, Allah'ın resulüdür) cümlesiyle birlikte geçer. Çoğu kez bu iki cümleye üçüncü bir cümle daha eklenir: "Aliyyen veliyullah" (Ali, Allah'ın velisidir). Anlam olarak birbirine bağlı olan bu üç şahitliğin birlikte söylendiği kayıtlar oldukça fazladır. *Buyruk metinlerinin İzmir yazmasında* "La ilahe illallah Muhammeden resulullah" diyenlere "Aliyyün Veliyyullah" demenin de vacip olduğu söylenir.⁸ Doğal olarak Kızılbaş-Alevilikte ve Bektaşî-Alevilikte⁹ bu üç cümle birlikte şehadet kelimesini oluşturur.

Alevilikte ideal insan yani insan-ı kâmil olma yolunda atılan ilk adım kelime-i şehadet okuyarak iman getirmektir. İman getirmenin Dört Kapı süreci içinde temel aşama olduğu *Buyruk* metinlerinde ifade edilmiştir. *İzmir yazmasında* iman getirmeyen kişilerin Şeriat'tan, Tarikat'tan, Marifet'ten ve Hakikat'ten ayrıca Kırk Makam'dan nasiplerinin olmadığı söylenir.¹⁰ Safevi tarikatının ana kaynakları arasında yer alan Sultan Mahmud Geylani'nin (14-15. yüzyıl) '*Akâ'id-i Evliyâ'-i Seb'a* adü eserinde belirtildiğine göre, kişi "La ilahe illallah Muhammeden resulullah" diyerek özünü küfrün zulmünden kurtarır ve dinin nuruyla aydınlatır. Ancak kişi, bundan sonra "Aliyyün veliyullah ve vasiyyi resulhü" demeli ve Hz. Ali'yle birlikte on bir evladının (yani On İki İmam'ın) da imametini kabul etmelidir.¹¹ 17. yüzyılda kaleme alındığı tahmin edilen bir *Buyruk metnine* göre tövbe eden kişinin okuması gereken cümleler arasında, "La ilahe illallah Muhammeden resulullah Aliyyün Veliyyullah" da yer alır.¹²

Alevilikte Kelime-i Tevhid veya Kelime-i tayyibe,¹³ "La ilâhe illallah" yani "Allah'tan başka ilâh yoktur" cümlesinden ibarettir. Bu kelimeyi söyleyen

⁸ *Buyruk*, nşr. Sefer Aytakin, (Ankara: Emek Yayınevi, 1958), 92.

⁹ "Bektaşiler de, her zaman (kelime-i şehadet) getirirler, yalnız kelime-i şehadete bir cümle daha eklerler. Onu da benden dinleyin: (La ilahe illallah, Muhammed-ün Resulullah, Aliyyün veliyullah.)" bk. M. Tevfik Oytan, Bektaşiliğin İyüzü Dibi, Köşesi, Yüzü ve Astarı Nedir?, (İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1956), 1: 230.

¹⁰ *Buyruk*, nşr. Aytakin, 65.

¹¹ Detaylar için bkz.: Sultân Mahmûd Geylani, "'Akâ'id-İ Evliyâ'-i Seb'a", nşr. Reza Khahly, *Sultân Mahmûd Bin Sultân Burhâneddîn Geylânî'nin İsimli Eseri*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2009), 101

¹² "Risale", nşr. Doğan Kaplan, *Erkânname-1*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlar, 2007), 105.

¹³ Sultân Mahmûd Geylani, "'Akâ'id-İ Evliyâ'-i Seb'a", 130, 150.

kişi hanif yani tek tanrı inancına sahip olur. M.1732-33 yılından önce yazılan bir *Tezkire-i Şeyh Safiyyüddin (Buyruk)* metnine göre "... kelime-i tayyibe, kelime-i la ilahe illallahdur".¹⁴ Müslüman olmak için kelime-i tayyibenin ardından "Muhammeden Resulullah" (Muhammed, Allah'ın resulüdür) cümlesini söylemek gerekir. Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanan kişi Müslüman olur. Bu iki şahitlikten sonra, Alevilikte bir şeye daha şahitlik etmek gerekir: Hz. Ali'nin velâyetine. "Aliyyen Veliyullah" yani "Ali, Allah'ın velisidir" demekle şahadet tamamlanır. Allah'ın Hz. Muhammed'e bildirdiği, Hz. Muhammed'in insanlığa tebliğ ettiği, On İki İmam'ın da sapsulara karşı koruduğu yol, Alevi imanına göre Allah'ın dosdoğru yoludur. "Zümre-i naciyiz hâlis Bektaşî / Hak Muhammed Ali imanımızdır" diyen 20. yüzyıl erenlerinden Haydar Cemil Baba (Haydarî)¹⁵ bu iman esaslarına vurgu yapar. Alevi-Bektaşî edebiyatında "Allah bir Muhammed Ali" veya "Allah Muhammed Ali" şeklindeki meşhur söyleyiş, gerçekte şahadet kelimesinde yer alan Aleviliğin temel inançlarının sembolik bir ifadesinden başka bir şey değildir.

*Velâyetnâme'*de Hacı Bektaş Veli'nin (vefatı 1271) henüz bebekken iman getirdiği hikâye edilir. Buna göre Bektaş, altı aylık olunca şahadet parmağını kaldırır ve "Eşhedü en lâ ilahe illâllahu vahdehu lâ şerike leh ve eşhedü enne Muhammeden abdühu ve rasulühu ve eşhedü enne Aliyyen veliyyullahu" der. Onun ilk sözü de bu cümle olur.¹⁶ Buradaki anlatı, keramet motifi kaldırıldığında Hacı Bektaş Veli'nin doğduğu sosyal çevre hakkında bilgi verir. Onun ailesinin ve dünyaya geldiği sosyal çevrenin Hz. Ali'nin velayetine inanan bir kitle olduğu anlatılır.

Hacı Bektaş Veli'ye isnat edilen *Emânet-i Hazret-i Pîr* adlı eserde Allah'ın birliği, Hz. Muhammed'in peygamberliği ve Hz. Ali'nin veliliği birlikte anılır. Allah'ın birliği "Çul hüvallahü ahad"¹⁷ ayetiyle ispat edilir. Ardından Hazreti Muhammed'i son hak peygamber, Hz. Ali'yi de cümle evliyalardan ulu ve hak bilmek gerektiğine vurgu yapılır.¹⁸

¹⁴ Filiz Kılıç-Ayşe Yıldız, "Tezkire-i Şeyh Safiyyüddin", *Hacı Bektaş Veli Dergisi* 36, (2005): 11.

¹⁵ Filiz Kılıç-Orhan Kurtoğlu-Tuncay Bülbül, *Deniz Ali Baba Dergâhı Postnişini Haydar Cemil Baba (Haydarî) Ve Şiirleri*, (Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2008), 20

¹⁶ *Menakib-ı Hacı Bektâş-ı Veli: Vilâyet-nâme*, nşr. Abdulkaki Gölpinarlı, (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1958), 4. Aynı anlatı başka bir menakıbnamede şöyle geçmektedir. "Oğlancık dile gelip didü Eşhedü enla ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resulullah ve eşhedü enne Aliyyün Veliyyullah."Bk. *Kerâmâtı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli*, nşr. Baki Yaşa Altınok, "Hacı Bektaş Veli Hakkında Yazılmış Bir Menakıbnâme ve Bu Menakıbnâmede Belirtilen Anadolu'daki Alevi Ocakları", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 27 (2003): 181.

¹⁷ "O, Allah'tır, bir tek tir." İhlas, 112 / 1

¹⁸ Ali Kozan, "Hacı Bektâş Veli'ye İzafe Edilen Bir Eser: Emânet-i Hazret-i Pîr", *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 67 (2013): 29.

Alevi arifleri de şiirlerinde şehadet kelimesini sayısız kere ifade etmiştir. Alevilikte kelimeişehadeti oluşturan bu üç inancın birbiriyle bütün oluşturduğunu Pir Sultan (16. yüzyıl), bir şiirinde şöyle anlatır: “Muhabbettir La ilahe illallah / Muhabbettir Muhammed Resulullah / Muhabbettir Aliyyen veliyyullah / Üçü de manada birdir muhabbet”.¹⁹ Derviş Muhammed (17. yüzyıl) de, şehadet kelimesini şiire döken ariflerdendir: “La ilâhe illallah dersin / Muhammed Resulullah dersin / Aliyyen Veliyullah dersin / Noktası var değil midir?”²⁰

Şehadet kelimesinin yer aldığı bir diğer kaynak, *Erkânname yazmalarıdır*. 1892’de çoğaltılan bir *Erkânname* metninde şöyle demektedir: “Lâ ilâhe illallâh Muhammedun Rasûlullâh Aliyyun veliyyullâh. Yani, her kim ki bu dünyaya kadem bastı, Hudâ’ya ve Muhammed Mustafâ’ya îmân etti...”²¹ *İcâzetnamelerde* de kelimeişehadet yer alır. 1847 tarihli *Dede Garkın Ocağına ait bir icâzetname metninde*, “Ben şehadet ederim ki, Allah’tan başka ilah yoktur. Muhammed (a.s.) O’nun kulu ve rasûlüdür” yazmaktadır.²²

2. İMAN GETİRMENİN ÖZELLİKLERİ NELERDİR?

Alevilikte iman getirme kavramının özellikleri Aleviliğin yazılı kaynaklarına bakarak şöyle sıralanabilir:

- 1) İman getirmenin kaynağı Allah’ın kudret elidir.
- 2) İman getirmek Müslüman olmanın temel koşuludur.
- 3) İman getirmenin iki türü vardır.
- 4) İman getirmekle iman etmek farklı kavramlardır.
- 5) İman getirmek [kelimeişehadet] ibadetlerde yer alır.
- 6) Allah-Muhammed-Ali söyleyişi, iman getirmenin [kelimeişehadet] kısaltılmış formudur.

¹⁹ İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), 2: 164; Murat Demir, *Ali Rıza Öge’nin Bektaşî Şairleri Antolojisini Tetkik (52-216. Sayfalar) İnceleme ve Metin*, (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2016), 586.

Aynı şiir Kul Himmet’e (16. yüzyıl) de nispet edilir. “Mahabbettir Lailahe illallah / Mahabbettir Muhammed Resulullah / Mahabbettir Ali Şah veliyullah / Üç isim manada birdir muhabbet”. Bk. Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, cilt 1-2, (İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1956), 1: 186. Abdülbaki Gölpınarlı, *Alevi-Bektaşî Nefesleri*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1963), 192; Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 2: 301.

Başka bir yerde ise bu şiir Hatayî’ye (16. yüzyıl) nispet edilmiştir: “Muhabbettir la ilahe illallah / Muhabbettir Muhammeden Resulullah / Muhabbettir Ali hem veliyullah / Üç ismi manada birdir muhabbet”. Sadeddin Nüzhet Ergun, *Hatayî Divanı, Şah İsmail Safevî Edebî Hayatı Ve Nefesleri*, (İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1956), 80.

²⁰ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 3: 436

²¹ Ömer Faruk Teber, *Bektaşî Erkânâmelerinde Mezhebi Unsurlar*, (Ankara: Aktif Yayıncılık, 2008), 46-47.

²² Mehmet Akkuş, “19. Asırda Bir Bektaşî İcâzetnamesi”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 1, (1999): 31

- 7) Tarikat kıyafetlerinde iman getirmenin alameti kelime-i şahadet yer alır.
- 8) Ölmeden önce iman getirmek gerekir.

2.1. İman getirmenin kaynağı Allah'ın kudret elidir.

Alevi inancına göre şahadet kelimesinin kaynağı Allah'ın kudret elidir. 1582'de Ahmed b. Mehmed tarafından çoğaltılan bir *Şeyh Safî Velâyetnâmesi* metnine göre, kelime-i tevhid olarak bilinen "La ilahe illallah" zikrini, vahiy meleği Cebrail, Allah katından Hz. Muhammed'e getirmiş, Hz. Muhammed de bu zikri sahabeye öğretmiştir. Bu zikri söyleyenlerin gönülü pak olur, iman ona tesir eder. Bu zikri terk edenlerse keder içinde kalır.²³

Buyruk metinlerinin İzmir yazmasında "La ilahe illallah, Muhammeden resulullah, Aliyyün veliyyullah" şahitliklerinin içinde bulunduğu bir gülbangın, Allah'ın kudret eliyle ve Hz. Muhammed'in şahitliğinde söylendiği yazar.²⁴

Buyruk metinlerinin Malatya yazmasında "La ilahe illallah Muhammeden resulullah Aliyyün Veliyyullah" ifadesinden sonra yapılan açıklamada Gadir-i Hum olayına atıfta bulunarak Hz. Muhammed'in Hz. Ali'yi gömleğine dâhil etmesi anlatılır. Ayrıca Hz. Muhammed'in Hz. Ali için söylediği şu sözleri metin içinde verilir: "Nefsi nefsim, cismi cismim, ruhu ruhum, kanı kanımdır". "Ben Ali'yim Ali benim".²⁵ "Ben ilmin şehriyim Ali kapısıdır".²⁶ Hz. Muhammed, nasıl Gadir-i Hum'da Allah'ın emri üzerine kendi yerine Hz. Ali'yi halife tayin etmişse, aynı şekilde "La ilahe illallah Muhammeden resulullah Aliyyün Veliyyullah" şahitliğini de Allah'ın emri üzerine okumuştur.

Bir *fütüvvetname*de vahiy meleği Cebrail'in Hz. Muhammed'e tac, Burak²⁷ ve alem (sancak) getirdiği, alemin üzerinde "La ilahe illallah Muhammedü'r-Rasulallah" yazıldığı ifade edilir.²⁸ Aynı *fütüvvetname*de Hz. Muhammed'in Hz. Ali'yi ordunun başında savaşa gönderdiği ve ordunun kırmızı

²³ "Şeyh Safî Velâyetnâmesi". Nşr. Namiq Musah. "Şeyh Safî Velâyetnâmesi: Tahkiki Ve Transkripsiyonu". *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 84 (2017): 181

²⁴ Gülbangın tam metni şöyledir: "La feta illa Ali la seyfe illa zülfikar. La ilâhe illallah Muhammeden Resullullah, Aliyyün Veliyullah. Mürşidi kâmilullah nasrı min Allah ve fethün karip ve beşerül mü'minin. Ya Muhammed ya Ali." Bk. *Buyruk*, nşr. Aytekin, 144

²⁵ Doğrusu "Ali bendendir, ben Ali'denim" olmalı.

²⁶ *Buyruk*, nşr. Aytekin, 203

²⁷ Burak: Miraçta Hz. Muhammed'i taşıyan binek.

²⁸ Ali Torun, "Müellifi Meçhul Bir Fütüvvet-Name". *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 40 (2006): 144

renkli sancağında “La ilahe illallah Muhammedü’r-Rasulallah” yazıldığı bildirilmiştir.²⁹

Doğal olarak Alevilikte Allah’ı var ve bir bilmek, Hz. Muhammed’in peygamberliğine iman etmek ve Hz. Ali’nin velayetini kabul etmek, Allah’ın buyruğu olarak kabul edilir.

2.2. İman getirmek Müslüman olmanın temel koşuludur.

Bir kişinin Müslüman olması için şahadet kelimesini okuyup iman getirmesi gerekir. İslam dinine girip Müslüman olmanın temel koşulu iman getirmek ve şahadet kelimesini okumaktır. Hacı Bektaş Veli’nin hayatının ve kerametlerinin anlatıldığı *Velâyetnâme* adlı eserde, Hacı Bektaş Veli’nin vesilesiyle Müslüman olan bir kişinin küfrü ve şirki terk edip Hakk’a iman getirdiği söylenir.³⁰ Yine bu eserde şahadet okuyarak iman getirenler arasında Beşkarış adlı bir kâfir beyiyle tebaası da vardır. Hacı Bektaş’ın halifesi Resul Baba’nın faaliyetleri sonucunda imana gelen Beşkarış ve tebaası, “Eşhedü ella ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden ‘abdühü ve rasulüh” diyerek Müslüman olur.³¹ *Abdal Musa Sultan Velayetnamesinde* Abdal Musa (13-14. yüzyıl) ile bir kâfir arasındaki diyalogda, Abdal Musa, kâfire hitaben Muhammed dininden olduğunu ve iman getirmesini ister. Kâfir de iman getirip Müslüman olur.³²

Hacı Bektaş Veli Velâyetnâmesinde iman getirirken şahadet parmağını kaldırma figürü yer alır. Moğolların Müslüman olması anlatılırken hepsinin ağız birliği ederek ve şahadet parmaklarını kaldırarak “... eşhedü ella ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden ‘abdühü ve resülüh” dedikleri ve böylece imana geldikleri söylenir.³³ Hatayî (16. yüzyıl), Şahadet parmağını kaldırarak şahadet getirip Müslüman olmayı bir şiirinde şöyle dile getirir: “Bu din Muhammed dinidir / Parmak getir şahadete.”³⁴

Şeyh Safi Buyruklarının birinde bir kişinin kelimeişahadet getirdiği zaman yani “La ilahe illallah Muhammedün Resselullah” dediği zaman Müslüman olacağı ifade edilir.³⁵ *Şeyh Safi Buyruklarından* bir başka yazmasında ise, bir talibin başka bir talibin imanına küfür ettiğinde, küfür edenin yeniden yola

²⁹ Torun, “Müellifi Meçhul Bir Fütüvvet-name”, 145

³⁰ *Velâyetnâme*. Nşr. Hamiye Duran, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014), 645

³¹ *Vilâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Veli*, çev. Melek Malçok Meteer, (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2012), 147.

³² *Abdal Musa Velayetnamesi*. Nşr. Abdurrahman Güzel, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999), 160.

³³ *Vilâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Veli*, çev. Meteer, 101.

³⁴ Gölpınarlı, *Alevi – Bektaşî Nefesleri*, 132

³⁵ “Şeyh Safi Buyruğu”, nşr. Hakkı Saygı, *Şeyh Safi Buyruğu Ve Rum Eli Babagan (Bektaşî) Erkânları*, (İstanbul: Mert Matbaacılık 1996), 59

kabul edilmesi için "tecdid-i iman edip yeni Müslüman olur gibi meydana getirilmesi"³⁶ şart koşulur. Yani küfür eden kişinin, iman yenileyerek Müslüman olması gerekir. Kul Himmet bir şiirinde şehadet getirmekle iman tazelemek arasındaki bağı anlatır: "İmanın tazele şehadet eyle / Gel sen de bu renge boyan hu deyiü."³⁷

Menâkıb-ı Evliya' da bir kişinin Müslüman olması için ilk basamağın kelime-i şahadet getirmek olduğu söylenir ve münafıkla Müslüman arasındaki farklar sıralanır. Buna göre bir kâfir kelime-i şahadet getirmekle zahirde Müslümanlığa girer. Uzak durulması gereken münafıklar ise ikiyüzlü, iki dinli ve iki gönüllü olur.³⁸ Burada münafıkların özellikleri, doğal olarak Müslümanların kaçınması gereken hasletler dile getirilir. İman getirmenin sadece sözle olmadığı, bir takım temel tutumları da gerektirdiği kaynaklardan anlaşılmaktadır. Pir Sultan bir şiirinde mümin ile münafığı gönül temelinde tanımlar: "Pir Sultan'ım eydür kalbimiz nurdur / Müminler gözlüdür münafık kördür."³⁹ Yani mümin, gönlü pak olduğu için gönül gözü ile Hakk'ı görür. Oysa münafıkların gönlü temiz olmadığından kördür.

*Buyruk metinlerinden Hacıbektaş II yazması "murtad-ı şeriat"*⁴⁰ ile "murtad-ı tarikat"⁴¹ kavramlarına dikkat çeker. Şeriattan çıkanların "La ilahe illallah, Muhammeden resulullah, Aliyyün veliyyullah" demekle kurulacağına ama tarikattan çıkanların kurtuluş bulamayacağına, kıyamet gününde yüzlerinin kara olacağına vurgu yapılır.⁴²

³⁶ "Menakıb-ı Sultan Şeyh Safi", nşr. Ahmet Taşğın. "Şeyh Safi Menakıbı ve Buyruklar", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 33 (2005): 449

³⁷ Gölpinarlı, *Alevi – Bektaşî Nefesleri*, 166

³⁸ *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*. Nşr. Rıza Yıldırım, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 340.

Benzer ifadeler birkaç farklı yazmada daha geçmektedir: "*Ve münafık odur ki evliyaya dil ile ikrar verip, iman getire. Ama gönülden tahkiki itikat edip, inanmaya. Kavluhu Teâlâ: İmne'l-münafikûne humu'l-kafirûn. [Şüphesiz Münafıklar, onlar kâfirlerin ta kendileridir.] Münafık kâfirden eşedir. Onun için ki zahir, kâfir kelimeyi şahadet getirmekle Müslüman olur. Ama münafık ikiyüzlü, iki dinli, iki gönüllü olur. Onlardan kaçmak gerektir. Zira onlar evliya düşmanlarıdır ve onların mekânı duzaktır [cehememdir]."* "Buyruk: Menâkıb-ı Şeyh Safi", nşr. Ahmet Taşğın, *Irak'ta Mezhep Çatışmaları Arasında Alevîler ve Bektaşîler*, (İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 2012, 125-126); "*Münafık öyle kimsedir ki, evliya diliyle "ikrar" verip, iman getirir, fakat can-ı gönülden inanamasa. O kimse münafıktır ve kâfirden daha sakıncalıdır. Bir kâfir herkesin önünde "Kelime-i Şahadet" getirmekle Müslüman olur. Ancak iki gönüllü olduğu için "Mü'in" olamaz."* "Şeyh Safi Buyruğu", nşr. Hakkı Saygı, 26.

³⁹ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 2: 244.

⁴⁰ Murtad-mürtet: Dinden çıkmak.

⁴¹ Tarikattan çıkmak.

⁴² *Buyruk*, nşr. AYTEKİN 243-244.

Benzer ifadeler için bk.: "*Ve eğer yolundan geri dönerse, mürted-i tarikat olur. Mürted-i şeriat yektir. Mürted-i tarikattan onun için ki mürted-i şeriat bir kez: "Lâ ilâhe illallâh Muhammedu'r-resulüllâh Aliyyun veliyullâh," dese necat bulur. Ama mürted-i tarikat hiçbir vecihle necat bulamaz, illâ kıyamet gününde yüzü kara kopar."* Bk. Bisatî, *Şeyh Safi Buyruğu*, 91.

Özetle Aleviliğin yazılı kaynaklarında Müslüman olmanın ilk koşuşu şehadet kelimesini okumak yani iman getirmektir. Hem ilk defa Müslüman olanlar ve hem de dinden çıkıp tekrar Müslüman olmak isteyenler bu fiili yerine getirmek zorundadır.

2.3. İman getirmenin iki türü vardır.

Alevîlikte ilkinin yerilip ikincisinin övüldüğü iki türlü iman getirme şekli vardır. Bunlar taklidi ve tahkiki iman adlarını alır. Taklidi iman, hiçbir araştırmaya girişmeden genel kabullerle edilen imandır ve ezbere okunan şehadet kelimesinden ibarettir. Yerilen bu iman türü, temelsizdir, dayanaksızdır ve çürüktür. Tahkiki iman ise araştırarak, kişinin kendi aklındaki bütün soruları cevaplayarak ettiği imandır. Bu iman türü ise sağlam, sarsılmaz ve yıkılmazdır. Muhyiddin Abdal'ın "Müminiz inkâr bilmeyiz"⁴³ mısrası da mümin kişinin edindiği bu sağlam inancın bir ifadesi olsa gerektir.

Buyruk metinlerinin birçoğunda dinin iman, imanun da tahkik ve taklit olmak üzere iki türlü olduğu bildirilmiştir. Tahkiki iman gönlü tertemiz eder, taklidi iman ise gönlü hasede ve vesveseye boğar. O nedenle kişinin imanı dürüst yani tahkiki olmalıdır.⁴⁴ Pir Sultan'ın "Biz müminiz kalbimizde kara yok"⁴⁵ mısrası bu bağlamda ele alınmalıdır.

2.4. İman getirmekle iman etmek farklı kavramlardır.

⁴³ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 2: 95.

⁴⁴ Menakıb-ı Evliya (Buyruk), nşr. Yıldırım, 329. Tahkiki imanun gönülden bağlanmak olduğuna dair ayrıca bk.: Benzer ifadeler için bkz.: "Buyruk: Menâkıb-ı Şeyh Safî", nşr. Taşğın, 113, 125-126.; "Buyruk (Şeyh Seyyid Safi Menâkıbı)", nşr. Mehmet Yaman, *Buyruk: Alevî İnanç-İbadet ve Ahlak İlkeleri*, (Mannheim: Mannheim AKM Dedeler Kurulu Yayını, 2000), 22.

"Din dahî îmândandır ve îmân iki dürlüdüür; biri tahkîkîdür ve biri taklîdüdür. Pes tahkik oldır kim bu yola sîdkile gelmiş ola, mürebbîden el almış ola. Ve mürebbî kim idiğün bilmiş ola, Hakk'a tâlib olmuş ola. Yoldaşın ve hâldaşın bulmuş ola. Belî diyüb ikrâr virdükden sonra ayruk girü dönmiye. Zîrâ ki buyurmuşlardur:

'Beli' dimek belâdur

Belâ burç-ı kalâdur

'Beli'sine can viren

Şehid-i Kerbelâ'dur

Bu ikrâr üzerine tâ bu dünyadan gidince[ye kadar] tura. Ve âhiretde dahî mürebbisi ve musahibiyle evliyâ katarında Hak huzûrına varınca[ya kadar] tura. Tâ kim Hak cemâlin göre; îmânı tahkik olmuş ola.

Ammâ taklîd oldır ki bu yola gümanıyla gelmiş ola, mürebbîye el virmiş gönül virmemiş ola. Mürebbisi-nin ve musâhibinin bir dürlü hâlin göricek derhâl yüz döndüre. İkrârına inkâr ola; îmânı taklîd olur, dinin terk itmiş olur. Din Muhammed dinidür. Bir kişi dinsüz olsa kâfir olur." Menakıb-ı Evliya (Buyruk), nşr. Yıldırım, 396.

⁴⁵ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 2 / 244.

Alevilikte iman getirmekle iman etmek farklı kavramlar olarak kabul edilir. İman getirmek, Müslüman olmanın ilk basamağıdır. İnancı içselleştirmenin değil, inancı kabulün ifadesidir.

Alevilikte iman getirmek; şahadet kelimesini dille söyleyip Müslüman olmaktır, özetle İslam dinine girmektir. İman getirerek yahut kelimeişahadet getirerek Müslümanlığı kabul etmek dinin temeli ve esasıdır. Müslüman olmak kısaca, İslam dinine tabi olmak, dinin bildirdiği hususları kabul etmektir. Bedevilerin iman ettiklerini dile getirdiklerinde Hz. Muhammed'in onlara 'iman ettik' dememelerini, sadece Müslüman olduklarını söylemelerini buyurması⁴⁶ iman etmenin, iman getirmekten kategorik olarak üstte olduğunu açıkça gösterir.

Buyruk metinlerinin İzmir yazmasında bildirildiğine göre sahabeler Hz. Muhammed'e hakikatin ne olduğunu sormuş, Hz. Muhammed de bu soruyu; "... dil ile ikrar kalp ile tasdik edip inanıp iman getirmek" olarak cevaplamıştır.⁴⁷ Aynı metinde imanın kalple ilişkisi şöyle anlatılır: "Erenler gönlüne göz ve kalbine iman verdi ve kulak verdi."⁴⁸ *Bektaşî erkânname*lerinin bir kısmında da iman "kalp ile tasdik, dil ile ikrâr " şeklinde tanımlanır.⁴⁹

2.5. İman getirmek [kelimeişahadet] ibadetlerde yer alır.

Alevilikte hem şeriat ve hem de tarikat ibadetlerinde iman getirmenin ifadesi olan şahadet kelimesi önemli yer tutar. Öncelikle şahadet kelimesinin zikir olarak anıldığını ifade etmek gerekir. Bir *Bektaşî fütüvvetnamesinde*, kişinin dilinde zikir olarak "kelimeişahadet" olması gerektiği ifade edilir.⁵⁰ *Buyruk metinlerine* göre, üç sünnetten birincisi kelime-i tevhiddir. Yani bir talibin Allah'ın, Hz. Muhammed'in ve Hz. Ali ile evlatlarının yani On İki İmam'ın adlarını anmasıdır.⁵¹

Bektaşî tarikatına girecek kişi önce ikrar yani dervişlik namazı kılar. Namazdan önce okunan ezanda⁵² ve ezandan sonra kılınan namazda⁵³ şahadet

⁴⁶ Hucurat, 49 / 14

⁴⁷ *Buyruk*, nşr. Aytekin, 9

⁴⁸ *Buyruk*, nşr. Aytekin, 9

⁴⁹ Teber, *Bektaşî Erkânname*lerinde Mezhebi Unsurlar, 61.

⁵⁰ M. Fatih Köksal-Kamil Ali Gıynaş, "Bir Bektaşî Fütüvvet -nâmesi", *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 59, (2011): 411.

⁵¹ "Sünnet-i evvel, sofu dilini kelime-i tevhîdden ayırmaya. Muhammed Ali'ye ve evladihi aliyeyhi zikrede." Bk. Bisatî, *Şeyh Safî Buyruğu*, 68.

⁵² Ezanın tam metni şöyledir:

"Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allah u Ekber, Allah u Ekber.

Eşhedü enne la ilahe illailah

Eşhedü enne la ilahe illailah

Eşhedü enne Muhammeden Resuluilah

Eşhedü enne Muhammeden Resuluilah

kelimesi bulunur. Necip Asım, *Bektaşî İlmihali* adlı eserinde şöyle demektedir: “Namazdaki ilk oturuşta şu okunacak: ‘Eşhedü enla ilahe illallah vahdehu la şerikeleh ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resuluhu ve eşhedu enne emire’l-mü’minin Aliyyen veliyyullah.”⁵⁴

Bektaşî tarikatına ait 1818 tarihli bir *Erkânname*de vakit namazlarında⁵⁵ ezan ve kamet içinde şehadet kelimesi “eşhedu enla ilahe illallah, eşhedu enne Muhammeden resulallah, eşhedu enne Aliyyen veliyullah” şeklinde yer alır.⁵⁶ Ayrıca namaz içinde de kelimeişehadet okunur.⁵⁷

1892 tarihte çoğaltılan bir *Erkânname metninde* dervişin namazdaki ikinci secdeden sonra tahiyatta oturup şu duayı okuması gerektiği söylenir: “Eşhedü enlâ ilâhe illallah vahdehu lâ şerîkeleh ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve rasûluhu ve eşhedü enne emîre’l-mü’minîne Aliyyen veliyullah. Ve Vasıyyî Rasûlillâh.”⁵⁸ Görüldüğü üzere burada da şehadet kelimesine yer verilmiştir.

Tarikat ibadetlerinde de şehadet kelimesine yer verilir. *Menakıb-ı Evliya’* da bildirildiğine göre, yola yani tarikata giren kişinin erkânı yapılırken

Eşhedü enne Emirei-Mü’minin Ali’yyen Veliyyullah
Eşhedü enne Emirei-Mü’minin Ali’yyen Veliyyullah
Hayya ales-salah, hayya ales-salah
Hayya halel-felah, Hayye halel, felah
Hayya Ala Hayril-Amel, Hayya Ala Hayril Amel
Allahü Ekber... Allahü Ekber...
La ilahe illallah”

Bk. “Şeyh Safi Buyruğu”, nşr. Saygı, 59

⁵³ Detaylar için bk. “Şeyh Safi Buyruğu”, nşr. Saygı, 59 vd.

⁵⁴ Necip Asım. “Bektaşî İlmihali”. Nşr. H. Yılmaz. “Bektaşî İlmihali”. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 12 (1999): 57

⁵⁵ “Namaz ve vakitleri: Sabah namazı; fecrin yani ortalığın ışımasından iyice aydınlık olana kadar. Öğlen; güneşin ortaya gelmesinden güneşin ışığının etkisi kaybolana kadar. İkinci vakti; Güneşin etkisini kaybedip batıncaya kadar olan vaktittir. Akşam vakti; güneş batımındaki kızalıktan iyice kararana kadar. Yatsı vakti: Akşamdan gece yarısına kadar.” Alemdar Yalçın - Hacı Yılmaz, “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânname: 1”. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 33, (2005): 19; “Allah’ın yolcu olmayanlara farz kıldığı namaz on yedi rekât namazdır, iki rekât sabah, dört rekât öğle, dört rekât ikindi, üç rekât akşam, dört rekât yatsı.” Alemdar Yalçın - Hacı Yılmaz, “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânname: 1”, 26.

⁵⁶ “Kaamet ve ezan sünnettir. Kaamet şöyledir:

Allahu ekber Allah u ekber
Eşhedu enla ilahe illallah iki defa,
Eşhedu enne Muhammeden resulallah iki defa
Ve eşhedu enne Aliyyen veliyullah iki defa”

Alemdar Yalçın - Hacı Yılmaz, “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânname: 1”, 20.

⁵⁷ Alemdar Yalçın - Hacı Yılmaz, “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânname: 1”, 25.

⁵⁸ Teber, *Bektaşî Erkânâmelerinde Mezhebi Unsurlar*, 78-79.

okunması gereken cümleler içerisinde şehadet kelimesi de yer alır: “La ilahe illallah, Muhammedun resulullah, Aliyyun veliyullah”.⁵⁹

1612 yılında çoğaltılan bir *Buyruk metnine* göre tarikata giren kişinin okuması gereken dualar arasında “Eşhedu en lâ ilâhe illâllâh ... Ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resulühu... Ve eşhedu enne emirilmüminin Ali İbn Ebî Tâlib esedullâhi'l-gâlib imamen masûmen ve irşaden mâ kablellâhi Teâlâ ve min kable resulillâhi”⁶⁰ cümleleri de yer alır.

1895 tarihli *Şeyh Baba Cafer-i Sadık Erkânnamesinde* tarikata giriş ayininde rehberin okuduğu bir hutbede de şehadet kelimesi yer alır. Burada Allah'ın birliğine ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine şahitlik edilir.⁶¹

Tarikat telkini verilirken talibin okuduğu gülbank kelime-i şehadetle başlar: “La ilahe illallah, Muhammedün Rasulullah, Ali'yün Veliyullah.”⁶² Cem erkânlarında okunan birçok gülbankte “La ilahe illailah Muhammed'en Resulullah, Aliyyün veliyullah” şahitliği geçer.⁶³

M. 1875 tarihinde yazılan bir Bektaşî erkânnamesinde yer alan bir tercüman-da “... lâ ilâhe illâ'llâh Muhammedün resûlullâh 'Aliyyen veliyyu'llâh” şahitliği yeni şehadet kelimesi yer alır.

Günümüz Alevi dedelerinden Derviş Tur, *Erkânname* adlı kitabında, içinde şehadet kelimesinin geçtiği gülbanklerden bazılarını metinleriyle birlikte vermiştir. Bu gülbankler topluca oruç açma sofralarında verilecek dua,⁶⁴ Hakk'a yürüyen mevtanın ardından verilen üç hayır yemeklerinde okunacak dua,⁶⁵ cenaze erkânındaki üçüncü tekbirde,⁶⁶ Hakk'a yürüyen mevtalar için okunacak helallik duası,⁶⁷ ruhunu Hakk'a teslim ettikten sonra yapılacak hizmetler,⁶⁸ görgü erkânı,⁶⁹ musahiplik erkânı,⁷⁰ seneyi devriyelerde hayır yemeklerinde okunacak dua⁷¹ adlarını taşır.

Özetle Alevilikte şeriat kapısında iman getirmek için dile getirilen kelime-i şehadet tarikat kapısında daha çok zikir olarak karşımıza çıkar.

⁵⁹ *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, nşr. Yıldırım, 380.

⁶⁰ Bisati, *Şeyh Safi Buyruğu*, 95.

⁶¹ “Şeyh Baba Cafer-i Sadık Erkânnamesi”, nşr. Dursun Gümüsoğlu-Rıza Yıldırım, *Bektaşî Erkânnamesi*, (İstanbul: Horasan Yayınları, 2006), 45.

⁶² Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 3: 530.

⁶³ Detaylar için bk. “Şeyh Safi Buyruğu”, nşr. Saygı, 133,143, 177 vb.

⁶⁴ Seyit Derviş Tur, *Erkânname*, (İstanbul: Can Yayınları, 2010), 523

⁶⁵ Tur, *Erkânname*, 717

⁶⁶ Tur, *Erkânname*, 715

⁶⁷ Tur, *Erkânname*, 709

⁶⁸ Tur, *Erkânname*, 703

⁶⁹ Tur, *Erkânname*, 684

⁷⁰ Tur, *Erkânname*, 660

⁷¹ Tur, *Erkânname*, 727

2.6. Allah-Muhammed-Ali söyleyişi, iman getirmenin [kelimeişehadet] kısaltılmış formudur.

Alevi-Bektaşî edebiyatında “Allah Muhammed Ali”, “Hakk Muhammed Ali” veya “Allah bir Muhammed Ali” forumunda geçen söyleyişler, kelimeişehadetin kısaltılmış formudur. Şah Hatayî (16. yüzyıl), “Gönülleri şâd eyleyen / Hak bir Muhammed Ali’dir / Bu yolda irşâd eyleyen / Hak bir Muhammed Ali’dir”⁷² diyerek şehadet kelimesinin kısaltılmış formunu kullanır. Pir Sultan (16. yüzyıl), bir şiirinde Aleviliğin bu üç temel inancını şöyle dile getirir: “Bu dünyanın evvelini sorarsan / Allah bir Muhammed Ali’dir Ali / Sen bu yolun sahibini ararsan / Allah bir Muhammed Ali’dir Ali”.⁷³ Kul Himmet (16. yüzyıl) de kelimeişehadetin kısaltılmış formunu şiirlerinde dile getiren erenler arasındadır: “Her sabah her sabah ötüşür kuşlar / Allah bir Muhammed Ali diyerek / Bülbüller gül için figana başlar / Allah bir Muhammed Ali diyerek.”⁷⁴ Musahiplik erkânında da kelime-i tevhidin kısaltılmış formu dile getirilir: “Allah Allah, evvelin, ahirin, zahirin, batının, bende-i Şah-ı Merdan kabulü dergâh, ikrar-ı Kalu Beli. Allah, Muhammed, Ali, gerçeğe hü.”⁷⁵

2.7. Tarikat kıyafetlerinde iman getirmenin alameti kelimeişehadet yer alır.

Kelimeişehadetin kimi tarikat kıyafetlerinde bulunduğu yazılı kaynaklarda dile getirilmiştir. Mesela Ahilikte şed adı verilen ve bele bağlanan kuşağın mührünün “La ilahe illallah Muhammed Rasulullah ve ‘Ali Veliyyullah” olduğu bir *Fütüvvetname metninde* yazılıdır.⁷⁶

Tarikatın alameti olan başlık (tac) konusu *Buyruk metinlerinde* işlenirken, tacın dışında ne yazıldığı sorulur. Verilen cevap şehadet kelimesinden başka bir şey değildir: “La ilahe illallah, Muhammedu’r-Resulullah, Ali veliyullah”.⁷⁷ Bektaşî dedebabası Ahmet Sırrı Dedebaba’ya göre, On iki dilimli tacın

⁷² Ergün, *Hatayî Divanı*, 115.

⁷³ Abdülbaki Gölpınarlı-Pertev Naili Boratav, *Pir Sultan Abdal*, (İstanbul: Derin Yayınları, 2010), 77.

⁷⁴ Ergün, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, 1: 183.

⁷⁵ *Buyruk*, nşr. AYTEKİN, 188.

⁷⁶ Torun, “Müellifi Meçhul Bir Fütüvvet-name”, 140

⁷⁷ *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, nşr. YILDIRIM, 396. Başka bir Buyruk yazmasında ise bu soru şöyle cevaplanmıştır: “Ve tacın taşrasında: “Lâ ilâhe illallâh Muhammedun resulüllâh ve emirilmüminin Aliyyun Veliyyullâh ve Muhammed Mehdî emînüllâh.” Bk. Bisati, *Şeyh Safi Buyruğu*, 73; 17.yüzyıla ait bir Şeyh Safi Buyruğunda da aynı soruya şöyle cevap verilmiştir: “Tâcin taşrasında ‘Lâ ilâhe illallâh Muhammed Rasûl’illâh Ali Veliyyullâh’ yazılmıştır.” Bk. *Şeyh Safi Buyruğu*, nşr. KAPLAN, 253; Başka bir Buyruk yazmasında da benzer ifadeler vardır: “Ve tâcin taşrasında yazılmışdır ki, Allahu la ilahe illallah Muhammedun Rasulullah ve Aliyyun Veliyullah.” Bk. “Risale”, nşr. KAPLAN, 194.

on iki dilimi “La ilahe illallah Muhammeden Resulullah” kelimesinin sırrını temsil eder.⁷⁸ Arnavutluk Devlet Arşivleri’nde bulunan bir *Bektaşî Erkânname*sinde de tacın dışında “La ilahe illallah Muhammed resulullah Ali veliyyullah ve Mehdi eminullah” yazıldığı bildirilir.⁷⁹

1612 yılında çoğaltılan bir *Buyruk metni*nde tarikat kıyafetlerinden hurkanın yakasında ne yazılı olduğu sorulmuş ve cevabında da yine şehadet kelimesi verilmiştir: “Sual; Eğer sorsalar ki hurkanın yakasına ne yazılıdır? Eyit ki: Lâ ilâhe illallâh Muhammedün resulüllâh ve Aliyyün veliyyullâh.”⁸⁰

2.8. Ölmeden önce iman getirmek gerekir.

Aleviliğin yazılı kaynaklarında iman getirmenin önemi, vefat ederken de vurgulanır. Kişi vefat etmeden şehadet kelimesini söylemelidir. *Velâyetnâme*’de vefatı anlatılırken Hacı Bektaş Veli’nin yüzünü Hakk’a döndürdüğü, Kible’ye karşı dönerek çok niyaz ettiği, Hakk’a yakın olmak için hâlini arz ettiği, çokça yalvarıp yakardığı, sağlam bir imanla şehadet getirdiği, Allah’ı birleyerek salavat getirdiği ve canını Hakk’a ısmarlayarak nefesini teslim ettiği ifade edilir.⁸¹

Demir Baba Velâyetnamesi’nde de ölmeden önce kişinin şehadet kelimesi söylemesi hikaye edilir. Mustafa Efendi adlı kişi, “... eşhedü en lâ ilâhe illa’llâh ve eşhedü enne Muḥammeden ‘abdühü ve rasûlühü” deyip canını Hakk’a teslim eder.⁸²

Gülbanklerden birinde ölmeden önce şehadet getirmenin önemi vurgulanır: “... son nefesimizde “eşhedü enla ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Abdühü ve Resuluḥu, Aliyyel Veliyyullah diyerek bizlere çene kapamak nasip eyle Allah’ım!”⁸³

3. ŞEHADET KELİMESİNİN ANLAMI

Tahkiki ve taklidi iman bahsinde anlatıldığı üzere, iman getirmek yani şehadet kelimesini söylemek tek başına yeterli değildir. Herkesin aklı ölçüsünde bu üç cümlelerin yani “Lâ ilâhe illallah. Muhammedün resulüllâh. Aliyyün veliyyullâh” cümlelerinin anlamını kavraması gerekir. *Tezkire-i Şeyh*

⁷⁸ Ahmet Sırrı Dede Baba, “Bektaşî Tarikatı”, nşr. H. Yılmaz, “Ahmet Sırrı Dede Baba ve ‘Bektaşî Tarikatı”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 10 (1999): 37

⁷⁹ Yunus Koçak, Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler: *Erkânname*: 2, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 33, (2005): 118.

⁸⁰ Bisati, *Şeyh Safi Buyruğu*, 92.

⁸¹ *Vilâyet-nâme*, nşr. Gölpınarlı, 90-91.

⁸² *Demir Baba Velâyetnâmesi*. Nşr. Filiz Kılıç-Tuncay Bülbül. (Ankara: Grafiker Yayınları, 2011), 64.

⁸³ “Şeyh Safi Buyruğu”, Nşr. Saygı, 116

Safiyüddin adlı eserde, “La ilahe illallah” demenin ve kelime-i tevhid hakkında bilgi edinmenin İslam’ın gereklerinden olduğu söylenir.⁸⁴ Yine aynı eserde zikir ehlinin iki kesim olduğu, birinin sadece “La ilahe illallah” demekle kaldığı, diğersinin ise “La ilahe illallah” cümlesinin anlamını kavradığı ifade edilir.⁸⁵ *Şeyh Safi Buyruklarının bir yazmasında* İslam’ın tam olması için kişinin sadece “La ilahe illallah Muhammedün Resulullah” demesinin yeterli olmadığı, bu şahitliğin ne anlama geldiğini ve ne demek olduğunu anlamasının şart olduğu ifade edilir. İmanın tam olması için bu şahitliği canı gönülden yapması ve gönülden inanması gereklidir.⁸⁶ Başka bir *Buyruk yazmasında* ise Müslümanlığın tam olması için sadece “La ilahe illallah Muhammedün Resulullah” demesi yeterli görülmez. Çünkü bu sözleri söylese bile, kişinin gönlünde şirk varsa onun imanı taklidi olur, hakiki olmaz. Kişinin diliyle tasdik etmesi, kalbiyle de iman etmesi gerekir.⁸⁷

3.1. Allah’tan başka ilah yoktur (La ilahe illallah)

Allah’ın varlığına, tek ve bir olduğuna inanmak Aleviliğin temel inançlarından ilki ve en önemlisidir.⁸⁸ *Şeyh Safi Buyruklarının* birinde verilen bilgilere göre, meşhur kutsi hadiste⁸⁹ bildirildiği gibi “La ilahe illallah” zikri Allah’ın kalesidir, ona giren kurtulur. Bir talip, “La ilahe illallah” kalesine girerek daima bu zikirle meşgul olmalı ve şeytanın şerrinden emin olmalıdır.⁹⁰ Aynı kutsi hadis başka bir *Buyruk metninde* de aktarılmıştır: “La ilâhe illallah benim kalemdir, kim bu kaleye girerse azabımdan güvende olur.”⁹¹

3.1.1 Allah vardır.

⁸⁴ “Tezkire-i Şeyh Safiyüddin”, Nşr. Filiz Kılıç-Ayşe Yıldız, “Tezkire-i Şeyh Safiyüddin”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 36, (2005): 27

⁸⁵ “Ya’ni ki ehl-i zikir iki taifedür: Bir taifesi oldur ki la ilahe illallah demek ile kalmışlardır mücerred lafzında ma’ninin bilmezler bular taife-i ‘amdur ve birisi oldur ki la ilahe illallah demek ile ma’rifet hasıl itmişlerdür ya’ni ma’ninin bilürler ve Allahu Te’ala anun esrar-ı hazinesine elleri yitmiş olur çünkü anlar ehl-i zikir aldılar anlardan bir su’al itseler eger ol zaman bilmezler ise Hazret-i Hakk Te’ala’dan öğrenürler ve dahi bunlara cevab virürler.” Bk. “Tezkire-i Şeyh Safiyüddin”, nşr. Kılıç-Yıldız, 96

⁸⁶ “Şeyh Safi Buyruğu”, nşr. Saygı, 59

⁸⁷ “Risale”, nşr. Kaplan, 105.

⁸⁸ Alevilikte Allah inancıyla ilgili müstakil bir çalışma için bk. Ali Rıza Özdemir, *Alevilikte Allah İnancı*, (Ankara: Kripto Yayınları, 2017).

⁸⁹ Hadisin tam metni şöyledir: “Şüphesiz ben Allah’ım. Benden başka ilâh yoktur. Sadece bana ibadet edin. Her kim ihlâslı bir şekilde ‘Lâ ilâhe illallah’ sözüne şehadet ederse benim kaleme girer ve kim benim kaleme girerse azabımdan güvende olur.” Bk. Şeyh Saduk, *Tevhid*, nşr. Zafer Aydaş, (İstanbul: El-Mustafa Üniversitesi Yayınları, 2014), Hadis no: 21

⁹⁰ *Tezkire-i Şeyh Safiyüddin*, nşr. Filiz Kılıç-Ayşe Yıldız, “Tezkire-i Şeyh Safiyüddin”, Hacı Bektaş Veli, 2005-36, 78

⁹¹ *Şeyh Safi Buyruğu*, Haz.: Doğan Kaplan, 139

Alevilikte Allah'ın varlığının ispatı, insanın dışsal ve içsel delilleriyle ilişkilendirilir.

Allah'ın yaratma kudreti, her şeyi bir düzen içinde yoktan var etmesi dışsal delillerin başında gelir. Tarikat ehli kişinin cenazesinin kaldırıldığı dar erkânında dar duası okunur. Besmele ile başlayan bu duada, “Hak Teâlâ, yokları var edici ve ölmüşleri diri kılıcı ve marazları affedici güç ve kudret sahibidir”⁹² diye başlayarak Allah'ın yoktan var edici kudretine vurgu yapılır. Şah İsmail Hatâyî (16. yüzyıl), bir şiirinde Allah'ın yoktan var ettiğini söyler: “Ey ki yohdan bu cihânı var iden Perverdigâr⁹³ / Yiri kayım gökleri devvâr eden Perverdigâr.”⁹⁴ Bir başka şiirinde ise “Hatâyî ümidim kesmezem Hak'tan / Bizi var eyledi o demde yoktan”⁹⁵ diyerek İslam dinini insanlara din olarak seçen Allah'ın yoktan var etme kudretine sahip olduğunu vurgular. Pir Sultan Abdal'a (16. yüzyıl) ait bir şiirde, “Hak bizi yoktan var etti / Şükür yoktan vara geldim”⁹⁶ mısraları Allah'ın yoktan var etme kudretine yapılan güçlü bir vurgudur. 17. yüzyıl Alevi şairlerinden Kul Hüseyin, Allah'ın her şeyi bir uyum ve düzen içinde yarattığını bir şiirinde şöyle anlatır: “Ey erenler akıl fikir eyleyin / Dağlara da duman ne güzel uymuş / Yaratana aşkına şükür eyleyin / Mü'min'e de iman ne güzel uymuş / ... / Hüseyin'im yeşil giyer eynine / Hiçbir hile getirmezdi göynüne / Kurdu-kuşu lütfelemiş kendine / Tabiata insan ne güzel uymuş.”⁹⁷

Allah'ın varlığını ispata yönelik içsel delillerin başındaysa insanın gönlü gelir. İnsanın Elest Bezmi'nde (Kalû Belâ) verdiği ikrar,⁹⁸ doğal olarak insanın Allah'a iman eğilimiyle dünyaya gelişi içsel delillerin ilkidir. Kul Himmet (16. yüzyıl) dilince bu delil şu mısralarla anlatılır: “Kul Himmet üstadım dediğim, neden / Gitmiyor sevdası bir dem serimden / İkrarlık güderek Elest deminden / Hakk'ın ismi kalbimize yazıldı.”⁹⁹ Genç Abdal da Elest Bezmi'de imanın kalbe yazıldığını söyler: “(Elestü bezm)inde ikreare geldim / Men

⁹² Hüseyin Dedekargınoğlu, “Alevilerde Dâr'dan İndirme Cemi (Dâr Erkânı) “Dede Garkın Süreği Örneği”. Ed. Orhan Kurtoğlu-Çamkara Erginer, *IV. Uluslararası Alevilik Ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara, 1: 335.

⁹³ Perverdigâr: Allah, Tanrı.

⁹⁴ Şah İsmail, *Hatâyî Divanı*, nşr. Muhsin Macit. (İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), 233.

⁹⁵ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 2: 157.

⁹⁶ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 2: 271.

⁹⁷ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 2: 327

⁹⁸ “Rabbın Âdemoğulları'ndan -onların sırtlarından- zürriyetlerini alıp bunları kendileri hakkındaki şu sözleşmeye şahit tutmuştu: Ben sizin rabbiniz değil miyim? “Elbette öyle! Tanıklık ederiz” dediler. Böyle yaptık ki kıyamet gününde, “Bizim bundan haberimiz yoktu” demeyesiniz” Araf, 7 / 172

⁹⁹ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 2: 319.

imanım kalb-evinde gizledim / Hakk'ın yakın sana (güzel şah) dedim / Kah-rına, lütfüne Allah-eyvallah."¹⁰⁰

3.1.2. Allah birdir ve tektir.

Alevilikte Allah inancının bir başka yönü, Allah'ı bir bilmekle ön plana çıkar. "Tevhid" kavramıyla ifade edilen bu inanç, Alevi ariflerinin dilinde defalarca tekrarlanmıştır. Şah Sultan (19. yüzyıl) Hakk'ın birliğine iman getiren erenlerdendir: "Mevlâm bir su verdi geldim, oturdum / Hakk'ın birliğine şadet¹⁰¹ getirdim."¹⁰² Âşık'ın (1763-1824) de Hakk'ın birliğine şehadeti vardır: "Hakk'ın birliğine şehadetim var / Mekân tutacağı baka-dan¹⁰³ geçme."¹⁰⁴ Şah Hatâyî'ye (16. yüzyıl) göre; "Allah bir, Muhammed hak, Tanrı birdir."¹⁰⁵ Yine Hatâyî'ye (16. yüzyıl) göre, "Kamunı yaradan bir Allahdur."¹⁰⁶ Yani her şeyi yaratan bir olan Allah'tır.

Yunus Emre (13. yüzyıl), insanların yüzünü Mevlâ'ya döndürmesini, tevhidin gereği olarak görür: "Tevhide uydur sözünü / Mevlâya döndür yüzünü."¹⁰⁷ Hatâyî (16. yüzyıl), tevhidi konu edindiği bir şiirde tevhid inancını On İki İmam'ın erkânı olarak tanıtır: "Can Hatâyî'm tevhid derya denizdir / Tevhid etmeyenler bizim nemizdir / Pîrim Şeyh Sâfî'den sermayemizdir / On İki İmam'ın erkânı tevhid."¹⁰⁸ Hatâyî, aynı şiirinde tevhidi "cümle ibadetin başı" olarak tanıtır. Bu mısra, Hz. Muhammed'in "İbadetin en hayırlısı 'Lâ ilâhe illallah' sözüdür"¹⁰⁹ hadisine atıftır. Âşık Veli, kişinin özünü tevhide bağlamasını, tevhid ile gönül gözünü açmasını ister: "Tevhilde rabdet özü / Tevhid ile aç gözü / Veli hat'meyle sözü / La ilâhe illallah."¹¹⁰ "Allah birdir" denildiğinde, O'nun sıfatlarının her birinin ayrı bir tanrıya işaret etmediği, hepsinin tek tanrının farklı isimleri olduğu kastedilir. Mese-la "Âlim" deyince başka bir tanrı, "Rezzak" deyince başka bir tanrı, "Rahman" deyince başka bir tanrı ifade edilmez. Hepsini tek tanrının yani Allah'ın farklı isimleridir. Hacı Bektaş Veli, *Besmele Tefsiri* adlı eserinde; Allah'ın Hz.

¹⁰⁰ Oytan, *Bektaşiliğin İcyüzü*, 1: 32.

¹⁰¹ Şadet: Şehadet

¹⁰² Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4: 45

¹⁰³ Baka: Dik (çift demiri için), sınır.

¹⁰⁴ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4: 52

¹⁰⁵ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 2: 156

¹⁰⁶ Şah İsmail, *Hatâyî Divanı*, Nşr. Muhsin Macit. (İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), 579.

¹⁰⁷ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 1: 115

¹⁰⁸ Ergun, *Hatâyî Divanı*, 47-48.

¹⁰⁹ Şeyh Saduk, *Tevhid*, Hadis no: 2

¹¹⁰ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4: 187-188

Muhammed'e ism-i azamının "Allah", keremini bildiren adının "Rahman", lütfunu bildiren adının "Rahim" olduğunu bildirdiğini söyler.¹¹¹

"Allah birdir" deyince sayı kastetmek doğru değildir. Çünkü bir olunca iki, iki olunca üç olur. Oysa Tanrı tekdir, hiçbir şeye benzemez ve O'nun eşi benzeri yoktur. Pir Sultan'ın (16. yüzyıl) "Benim bir tek Allah'ım var"¹¹² mısrası Allah'ın hem birliğine hem de tekliline vurgu yapar. Kul Fakir (19. yüzyıl), Allah'ın bir olduğunu, ikiliğin yeri olmadığını şöyle anlatır: "İkilik gerekmez Hakk kavli birdir / İcraatsız kelam dilde ne gezer."¹¹³ Ispartalı Seyrani (19. yüzyıl), ikilikten geçildiğini çünkü Allah'ın bir olduğunu şu mısralarla anlatır: "Bu meydanda farzdır dolu içilir / Allah birdir ikilikten geçilir / Budur farz-ayn nefsin başı biçilir / Çık küfürden ehl-i iman ol da gel."¹¹⁴

Alevilikte genel olarak Allah'ın 99 adı olduğu bilinir ancak sınırsızlığı bildirmek bakımından Allah'ın bin bir adının olduğu kabul edilir. Bu inanış, Pir Sultan'ın (16. yüzyıl) deyişiyle "Binbir adlı bir Allahım var benim"¹¹⁵ mısrasıyla ifade edilir. Allah adı, ism-i azamdır, diğerleri ism-i azama işaret eden diğer isimlerdir. Şah Hatayî (16. yüzyıl), "Allah deyü ism-i azam okunur / İki rekât namaz vardır kılana"¹¹⁶ diyerek Allah isminin ism-i azam olduğunu söyler. Kul Himmet (16. yüzyıl), bir şiirinde ism-i azam kavramını şöyle anlatır: " El kaldırmış Hakkına / İsmi azam okuna / İsmi azam duası / Tatlı cana dokuna / La ilahe illallah / İllallah Şah"¹¹⁷ illallah."¹¹⁸

3.2. Muhammed, Allah'ın resulüdür (Muhammeden Resullullah)

Şehadet kelimesinin ikinci cümlesi Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabuldür. Hz. Muhammed, Allah tarafından gönderilen hak peygamberdir. Pir Sultan'a (16. yüzyıl) göre, Hz. Muhammed dinin serveridir, dinin başıdır.¹¹⁹ Bütün Aleviler Hz. Muhammed'in insanlara duyurduğu dine tabidir. Pir Sultan (16. yüzyıl), Allah'ın Hz. Muhammed'e bildirdiği dinin yıkılmayacak bir yapı olduğunu ve kendisinin de bu dine bağlı olduğunu anlatır:

¹¹¹ Hacı Bektaş Veli. "Kitab-ı Tefsir-i Besmele Ma'a Makalat-ı Hacı Bektaş". Nşr. Hamiye Duran. "Besmele Tefsiri", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 33 (2005): 461.

¹¹² Gölpınarlı-Boratav, *Pir Sultan Abdal*, 70-71

¹¹³ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4 / 597

¹¹⁴ İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4 / 103

¹¹⁵ Gölpınarlı-Boratav, *Pir Sultan Abdal*, 236

¹¹⁶ Mehmet Temizkan, *Hatayî'nin Şiir Dünyası*, (İzmir: Ege Üniversitesi Doktora Tezi, 2001), 40

¹¹⁷ Alevilikte Şah ismi üç anlama gelir. Birincisi âlemin yaratıcısı ve yöneticisi olarak Allah. İkincisi Hz. Ali ve diğer imamlar. Üçüncüsü Safevi şahları. Detaylar için bk. Ali Rıza Özdemir, *A'dan Z'ye Alevilik: Başlangıç Kitabı*, (Ankara: Kripto Yayınları, 2018), 121.

¹¹⁸ Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 4: 187-188

¹¹⁹ Gölpınarlı-Boratav, *Pir Sultan Abdal*, 236

“Din Muhammed dini taptığım tapu / Yıkılır mı Hakkın kurduğu yapı.”¹²⁰ Yine Pir Sultan (16. yüzyıl), “Muhammed dinidir bizim dinimiz”¹²¹ diyerek başka bir şiirinde aynı gerçeği vurgular. Hayreti (16. yy), mensup olduğu topluluğun Muhammed Mustafa’ya bağlı olduğunu şöyle anlatır: “Kible-mizdir veçh-i pâk-i Ahmed’in / Biz Muhammed Mustafâyî canlarız.”¹²² Geda Musli (17. yüzyıl) ise “Muhammed dininin yoktur şeriki” ve “Din Muhammed dini girdik gireriz”¹²³ mısralarıyla Hz. Muhammed’in getirdiği dinin hak olduğunu ve kendisinin de o dine tabi olduğunu söyler.

Demir Baba Velâyetnâmesinde bildirildiğine göre Allah, peygamberler göndererek insanları küfrün karanlığından aydınlığa çıkarır.¹²⁴ Yine aynı esere göre Hz. Muhammed müjdeleyici ve uyarıcıdır. İnsanları Allah’a davet eden parlak bir ışıktır,¹²⁵ mucize sahibidir.¹²⁶ *Emanet-i Hazret-i Pir* adlı eserde Hz. Muhammed’in hak ve son peygamber bilmenin gerekli olduğu ifade edilir.¹²⁷ *Otman Baba Velayetnamesinde* Hz. Muhammed’in insanları Allah’ın birliğine iman etmeye davet ettiği, insanların halka nizam verdiği, şeriatla insanları temizlediği, âlemi aydınlatıp gülistana çevirdiği, bu şekilde imana gelip mümin olduğu ve onun vefatıyla nübüvvet devrinin kapandığı bildirilir.¹²⁸

Allah, Hz. Muhammed’i kendisi için yaratmış ve âlemi de onun hatırına yaratmıştır. *Buyruk metinlerinden birinde* Allah’ın bir kutsi hadiste Hz. Muhammed’e hitaben “Levlake levlak lema halakte eflak” yani “Ya Muhammed! Seni kendi varlığım için yarattım. Benim dileğim sensin. Ben on sekiz bin âlemi senin için yarattım. Eğer seni yaratmayacak olsaydım, evet sen olmasaydın, yerleri ve gökleri ve her ikisi arasında bulunan tüm varlıkları yaratmazdım”¹²⁹ dediğini yazar. Bu inanç Alevi yazınında “levlâke levlâk” şeklinde geniş yer tutar. Kul Himmet (16. yüzyıl) de “Muhammed’e etti levlâke levlâk”¹³⁰ mısrasıyla bu inancı dile getirir.

Kur’an-ı Kerim, son ilahi kitaptır ve Hz. Muhammed’e indirilmiştir. Kul Himmet (16. yüzyıl), Hz. Muhammed’e Kur’an-ı Kerim’in vahyedildiğini

¹²⁰ Gölpinarlı-Boratav, *Pir Sultan Abdal*, 131

¹²¹ Ergün, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, 1: 175.

¹²² Ergün, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, 109.

¹²³ Ergün, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, 2: 11

¹²⁴ *Demir Baba Velâyetnâmesi*, nşr. Kılıç v.dğr, 37.

¹²⁵ *Demir Baba Velâyetnâmesi*, nşr. Kılıç v.dğr, 38-39.

¹²⁶ *Demir Baba Velâyetnâmesi*, nşr. Kılıç v.dğr, 53.

¹²⁷ Ali Kozan, “Hacı Bektâş Velî’ye İzafe Edilen Bir Eser: Emânet-i Hazret-i Pîr”, 29.

¹²⁸ *Otman Baba Velayetnamesi*, nşr. Filiz Kılıç v.dğr, 7.

¹²⁹ Şeyh Safi Buyruğu, Nşr. Saygı, 16.

¹³⁰ Ergün, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, 181.

"Kur'an Muhammed'in virdine düştü / Dört kitap yazıldı dördüne düştü"¹³¹ mısralarıyla anlatır. Diğer üç kitabın ise Hz. Musa'ya verilen Tevrat, Hz. Davud'a verilen Zebur ve Hz. İsa'ya verilen İncil olduğu anlaşılmaktadır. Pir Sultan (16. yüzyıl), Kur'an-ı Kerim'in Hz. Muhammed'e indirildiğini ve Hz. Ali tarafından yazıya aktarıldığını söyler: "Pir Sultan'ım eydür şad olup güldü / Ka'be-i şeriften bir nida geldi / Hakkın emri ile dört kitap indi / Okuyan Muhammed yazan Ali'dir."¹³²

Hz. Muhammed'e salavat getirilir. Balım Sultan (16. yüzyıl), "Evvel baştan Muhammed'e salavat / Ârif isen bu mânâyı ver imdi"¹³³ diyerek baştan Hz. Muhammed'e salavat vermek gerektiğini söyler. Muhittin (15. yüzyıl) "Ver salavat Muhammed'e"¹³⁴ diyerek aynı hususu tekrarlar. "Oku Muhammed'i salavat getir"¹³⁵ diyen Pir Sultan (16. yüzyıl) da Hz. Muhammed'e salavat getirmek gerektiğini söyler.

Hz. Muhammed ile birlikte ilk peygamber Hz. Âdem'den itibaren bütün peygamberlere de iman etmek gerekir. Derviş Mehemmed (17. yüzyıl), "Yüz yigirmi dört bin peygamber hakır / Anların ervahı ezelden pâktir / İllâ Muhammedin menendi yoktur / İncil, Zebur, Tevrat, Kaf Kur'an indi"¹³⁶ kıtasıyla peygamberlerin sayısının 124 bin olduğunu ve peygamberler arasında Hz. Muhammed'in denginin bulunmadığını söyler.

Mahşer günü inananlar Hz. Muhammed kılavuzluğunda İslam sancağı altında toplanır. Pir Sultan Abdal (16. yüzyıl), bir şiirinde Hz. Muhammed'in mahşer yerinde kılavuz olduğunu ve insanların Hz. Ali'nin çektiği İslam sancağı altında toplanacağını söyler: "Muhammed kılavuz Mahşer yerine / İslam'ın sancağın çeken Ali'dir."¹³⁷

3.3. Ali, Allah'ın velisidir (Aliyyen Veliyullah)

Alevilikte iman getirmenin yani şahadet kelimesinin üçüncü bölümünü "Aliyyen Veliyullah" yani "Ali, Allah'ın velisidir" ifadesi oluşturur. Hz. Muhammed'den sonra Hz. Ali'nin ve On İki İmam'ın velayetine inanmak, Aleviliğin inanç esasları arasındadır. Abdal Musa Sultan (13-14. yüzyıl), "On İki İmâm'ın kapısını açan / İmamlar değildir Ali'den gayrı"¹³⁸ diyerek On İki İmam'ın birincisi ve diğer on bir imamın atası olan Hz. Ali'yi över. Hz. Ali

¹³¹ Gölpinarlı-Boratav, Pir Sultan Abdal, 23

¹³² Gölpinarlı-Boratav, Pir Sultan Abdal, 101

¹³³ Ergün, Bektaşî Şairleri ve Nefesleri, 1: 132.

¹³⁴ Ergün, Bektaşî Şairleri ve Nefesleri, 1: 147.

¹³⁵ Gölpinarlı-Boratav, Pir Sultan Abdal, 234

¹³⁶ Ergün, Bektaşî Şairleri ve Nefesleri, 2: 42

¹³⁷ Gölpinarlı-Boratav, Pir Sultan Abdal, 101

¹³⁸ Ergün, Bektaşî Şairleri ve Nefesleri, 2: 22.

sadece imamların atası değildir, bütün seyyidlerin ve şeriflerin atasıdır: “Aslımız On İki İmam’a çıkar / Babamız her kim var Ali’den gayrı.”¹³⁹

On İki İmam’ın temel görevi, Allah’ın Hz. Muhammed’e indirdiği İslam dinini yani dosdoğru yolu, sapmalardan korumak ve insanlara açıklamaktır. Hz. Muhammed’den kopmamak için On İki İmam’a sarılmak gerekir. Hayâtî (16. yüzyıl), bu inancı şöyle mısralara döker: “Muhammed Ali’nin aldım elini / Hak deyüb tuttuğum elden ayrılmam / On İki İmam’ın tuttum yolunu / Hak deyüb tuttuğum yoldan ayrılmam.”¹⁴⁰ Allah’ın Alevilikte bir yazın türü olan Dûvaz-ı İmam, bütünüyle On İki İmam’ı anlatır.

Otman Baba Velayetnamesinde Hz. Muhammed’in son peygamber olduğu, onun vefatıyla peygamberlik devrinin kapandığı, ondan sonra velayet devrinin baki olduğu ve velayetin Hz. Ali’ye verildiği söylenir.¹⁴¹ Kul Himmet (16. yüzyıl) bir şiirinde Hz. Muhammed’in son peygamber olmasıyla Hz. Ali’nin evliyaya baş olduğunu dile getirir: “Muhammed hâtem-i peygamber oldu / Ali evliyaya, şah, server oldu.”¹⁴² Pir Sultan (16. yüzyıl) dilince Hz. Ali, velayet mülkünün sultanıdır: “Vilayet mülküne sultan olan Şah.”¹⁴³ Edayî (18.yüzyıl) de “Kerremallah veçhesin Şâh-ı velâyet yâ Ali”¹⁴⁴ mısraında Hz. Ali’yi velayetin şahı olarak görür.

Hz. Ali’nin velayeti, *Buyruk metinlerinde* çoğu kez Gadir-i Hum olayıyla irtibatlandırılır. Veda Haccından dönerken Hz. Muhammed’in kendi yerine Hz. Ali’yi halife tayin etmesi ve bunun Allah’ın bir emri olduğunu söylemesi detaylarıyla anlatılır. Anlatıya göre, Hz. Muhammed, Veda Haccından dönerken “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et. Eğer bunu ifa etmezsen O’nun elçiliğini yapmamış olursun” mealindeki Maide suresinin 67. ayeti nazil olur. Bunun üzerine Hz. Muhammed, Gadir-i Hum denilen mevkide bütün ashabını toplar. Herkes orada toplanınca deve palanlarını üst üste koyarak bir minber yaptırır. Hz. Muhammed minberin üzerine çıkar ve Allah’a hamd ve sena ettikten sonra Hz. Ali’yi yanına çağırır. Hz. Ali’nin elini tutarak yukarı kaldırır ve “Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır” buyurur. Hz. Ali’nin faziletlerini anlatan bir konuşma yaparak Hz. Ali’nin imametini insanlara bildirir. Kendisinden sonra imameti ve hilafeti Hz. Ali’ye bırakır.¹⁴⁵

¹³⁹ Ergün, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, 2: 23.

¹⁴⁰ Ergün, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, 1: 36.

¹⁴¹ *Otman Baba Velayetnamesi*, nşr. Filiz Kılıç v.dğr., 7

¹⁴² Ergün, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, 1: 172.

¹⁴³ Gölpınarlı-Boratav, *Pir Sultan Abdal*, 116

¹⁴⁴ Ergün, *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, 2: 167.

¹⁴⁵ *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, nşr. Yıldırım, s.364-366

Safevi tarikatının tarihine ışık tutan *Akaid-i Evliyayı Saba* adlı eserde, Hz. Ali'den sonra Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve bu şekilde İmam Muhammed Mehdi'ye kadar On İki İmam'ın hak imam ve halife olduğu, On İki İmam'ın adlarının Hz. Muhammed tarafından açıklandığı, On İki İmam'ın ulu'l-emr¹⁴⁶ olduğu ve onlara itaati Allah'ın emrettiği, On İki İmam'ın, Allah'ın kapısı ve Allah'ın yolu olduğu; onların yoldan sapanlara Allah'ın yolunu gösterdiği, onları sevmenin iyi, onlara düşmanlık etmenin küfür ve nifak olduğu açıkça belirtilir.¹⁴⁷ Pir Sultan (16. yüzyıl), "Ali'yi sevmiyen Hakk'ın nesidir"¹⁴⁸ diyerek Hz. Ali'yi sevmenin Allah'ın emri olduğunu bildirir. Esasen Alevi inançları arasında önemli yer tutan tevella ve teberrâ inançları tamamen Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in hadislerine dayanır.¹⁴⁹

SONUÇ

Aleviliğin yazılı kaynaklarında iman getirmek ve şehadet kelimesi aykırı yoruma meydan vermeyecek açıklıkla anlatılmıştır. Alevilikte iman getirmek ve şehadet kelimesini incelediğimiz bu çalışmada şehadet kelimesinin "La ilahe illallah Muhammeden resulullah Aliyyün Veliyyullah" ifadesinden ibaret olduğu tespit edilmiştir. Alevilikte iman getirmek kavramı; 1) Allah'tan başka ilah olmadığını, 2) Hz. Muhammed'in O'nun resulü olduğunu ve 3) Hz. Ali'nin Allah'ın velisi olduğunu dille ikrar etmektir. Alevi bilgi evreninde kısaca "Allah-Muhammed-Ali" olarak kalıplaşan ve Alevi ariflerinin şiirlerinde sıklıkla "Allah bir Muhammed Ali" şeklinde geçen bu üç inançla ilgili, kişinin bazı temel bilgilere sahip olması da iman getirmek için zorunludur.

İman getirmek kavramının özellikleri Aleviliğin yazılı kaynaklarına bakılarak şöyle sıralanabilir: İman getirmenin kaynağı Allah'ın kudret elidir. İman getirmek Müslüman olmanın temel koşuludur. İman getirmenin taklidi ve tahkiki olmak üzere iki türü vardır. İman getirmekle iman etmek farklı kavramlardır. İman getirmek [kelimeişehadet] ibadetlerde yer alır. "Allah-Muhammed-Ali" söyleyişi, iman getirmenin [kelimeişehadet] kısaltılmış formudur. Tarikat kıyafetlerinde iman getirmenin alameti kelimeişehadet yer alır. Ölmeden önce iman getirmek [kelimeişehadet okumak] gerekir.

Alevilikte iman getirmek için şehadet kelimesini dille ikrar etmek yeterli görülmez, kişinin bazı temel bilgilere sahip olması da beklenir. Allah'ın varlığına, tek ve bir olduğuna inanmak, Aleviliğin temel inançlarından ilkidir.

¹⁴⁶ Metinde bu ifade, "Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin. ..." (Nisâ / 4: 59) ayetine dayandırılır.

¹⁴⁷ Sultân Mahmûd Geylani, "Akâ'id-i Evliyâ'-i Seb'a", 100-101

¹⁴⁸ Gölpinarlı-Boratav, *Pir Sultan Abdal*, 74

¹⁴⁹ Tevella ve teberrâ kavramları hakkında bkz.: Hüseyin Dedekarginoğlu, "Alevilikte Tevellâ ve Teberrâ Kavramları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 93, (2020): 163-191

Kaynaklarda Allah'ın varlığı, insanın içindeki ve dışındaki delillerle açıklanır. Bununla birlikte insan bedeni ve gönül kavramı merkeze alınarak içsel delillere daha çok yer verilir. Allah'ın bir ve tek olduğu, her şeyi yoktan var ettiği, gücünün her şeye yeteceği, mümin kullarına yardımcı olacağı sıklıkla vurgulanan hususlardır.

Hız. Muhammed, Allah'ın dinini insanlara bildiren son peygamberdir. İnsanları, Allah'ın birliğine davet etmiş, adaleti ayağa kaldırmış ve kulları sapkınlıktan kurtarmıştır. Hız. Muhammed'e ve ondan önce gönderilen 124 bin peygamberin hepsine iman etmek gerekir.

Hız. Muhammed'in vefatıyla peygamberlik sonlanmış, Hız. Ali velayet mülküne sultan olmuştur. Hız. Ali'nin başında olduğu On İki İmam, Hız. Muhammed tarafından müjdelenmiş ve onlara itaati Müslümanlara farz kılmuştur. On İki İmam'ın temel görevi, Hız. Muhammed'den sonra dosdoğru yol olan İslam dinini, sapmalara karşı korumak ve dini hususları insanlara açıklamaktır.

Alevilikte Allah, peygamberlik ve imamet inançlarıyla ilgili ayrıca çalışmalar yapılmalı, bu konular bütün detaylarıyla aydınlatılmalıdır. Özellikle geçmişten beri Alevilikte "Allah Muhammed Ali" söyleyişinin bir üçleme veya teslis olduğu yönündeki yanlış algı bağımsız bir çalışmanın konusu olmalı ve bununla ilgili yanlışlıklar bütünüyle düzeltilmelidir.

KAYNAKLAR

- "Buyruk (Şeyh Seyyid Safi Menâkıbı)". Nşr. Mehmet Yaman. *Buyruk: Alevî İnanç-İbadet ve Ahlak İlkeleri*. Mannheim: Mannheim AKM Dedeler Kurulu Yayını, 2000.
- "Buyruk: Menâkıb-ı Şeyh Safi". Nşr. Ahmet Taşğın. *Irak'ta Mezhep Çatışmaları Arasında Alevîler ve Bektaşîler*. İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 2012.
- "Menakıb-ı Sultan Şeyh Safi". Nşr. Ahmet Taşğın. "Şeyh Safi Menakıbı ve Buyruklar". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 33 (2005): 441-458.
- "Risale". Nşr. Doğan Kaplan. *Erkânname-1*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- "Şeyh Baba Cafer-i Sadık Erkânnamesi". Nşr. Dursun Gümüšoğlu-Rıza Yıldırım. *Bektaşî Erkânnamesi*. İstanbul: Horasan Yayınları, 2006.
- "Şeyh Safi Buyruğu". Nşr. Hakkı Saygı. *Şeyh Safi Buyruğu Ve Rum Eli Babagan (Bektaşî) Erkânları*. İstanbul: Mert Matbaacılık, 1996.
- "Şeyh Safi Velâyetnâmesi". Nşr. Namiq Musalı. "Şeyh Safi Velâyetnâmesi: Tahkiki Ve Transkripsiyonu". *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 84 (2017): 163-193.
- "Tezkire-i Şeyh Safiyyüddin". Nşr. Filiz Kılıç-Ayşe Yıldız. "Tezkire-i Şeyh Safiyyüddin". *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 36. (2005): 9-104.
- Abdal Musa Velayetnamesi*. Nşr. Abdurrahman Güzel. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

- Ahmet Sırrı Dede Baba. "Bektaşî Tarikatı". nşr. H. Yılmaz. "Ahmet Sırrı Dede Baba ve 'Bektaşî Tarikatı". *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 10 (1999): 28-49.
- Akkuş, Mehmet. "19. Asırda Bir Bektaşî İcazetnamesi". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 1. (1999): 27-39.
- Altınok, Baki Yaşa. "Hacı Bektaş Veli Hakkında Yazılmış Bir Menakıbnâme ve Bu Menakıbnâmede Belirtilen Anadolu'daki Alevi Ocakları". *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 27 (2003): 177-194.
- Bisati. *Şeyh Safî Buyruğu*. Nşr. Ahmet Taşğın. Konya: Çizgi Yayınları, 2013.
- Buyruk*. Nşr. Sefer Aytekin. Ankara: Emek Yayımevi, 1958.
- Dedekargınoğlu, Hüseyin. "Alevîlerde Dâr'dan İndirme Cemi (Dâr Erkânı) "Dede Garkın Süreği Örneği". Ed. Orhan Kurtoğlu-Çamkara Erginer. *IV. Uluslararası Alevîlik Ve Bektaşîlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ankara. 1:319-342.
- Dedekargınoğlu, Hüseyin. "Alevilikte Tevellâ ve Teberrâ Kavramları". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 93. (2020): 163-191
- Demir Baba Velâyetnâmesi*. Nşr. Filiz Kılıç-Tuncay Bülbül. Ankara: Grafiker Yayınları, 2011.
- Demir, Murat. *Ali Rıza Öge'nin Bektaşî Şairleri Antolojisini Tetkik (52-216. Sayfalar) İnceleme ve Metin*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2016.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*. Cilt 1-2. İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1956.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Hatayî Divanı: Şah İsmail Safevî Edebî Hayatı Ve Nefesleri*. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1956.
- Gölpınarlı, Abdülbaki -Pertev Naili Boratav. *Pir Sultan Abdal*. İstanbul: Derin Yayınları, 2010.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Alevî – Bektaşî Nefesleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1963.
- Hacı Bektaş Veli. "Fevaid".trc. Baki Yaşa Altınok. *Hacı Bektaş Veli El Kitabı*. Haz. Abdurrahman Güzel. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Hacı Bektaş Veli. "Kitab-ı Tefsir-i Besmele Ma'a Makalat-ı Hacı Bektaş". Nşr. Hamiye Duran. "Besmele Tefsiri". *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 33 (2005): 459-474.
- Hoca Ahmet Yesevî, "Fakr-name". Nşr. Kemal Eraslan. *Yesevî'nin Fakr-nâmesi*. Ankara: Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Makâlât. Nşr. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş-Ali Öztürk. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.
- Kılıç, Filiz -Orhan Kurtoğlu-Tuncay Bülbül. *Deniz Ali Baba Dergâhı Postnişini Haydar Cemil Baba (Haydarî) ve Şiirleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2008.
- Koçak, Yunus. Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler: Erkânname: 2. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 33. (2005): 71-144.
- Kozan, Ali. "Hacı Bektâş Velî'ye İzafe Edilen Bir Eser: Emânet-i Hazret-i Pîr". *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 67. (2013): 15-38
- Köksal, M. Fatih -Kamil Ali Gıynaş. "Bir Bektaşî Fütüvvet -nâmesi". *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 59. (2011): 403-422.
- Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*. Nşr. Rıza Yıldırım. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Menakıb-ı Hacı Bektâş-ı Veli: Vilâyet-nâme*. Nşr. Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1958.

- Necip Asım. "Bektaşî İlmihali". Nşr. H. Yılmaz. "Bektaşî İlmihali". *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 12 (1999): 51-63.
- Oytan, M. Tevfik. *Bektaşîliğin İçyüzü Dibi, Köşesi, Yüzü Ve Astarı Nedir?*. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1956.
- Özdemir, Ali Rıza. *Alevilikte Allah İnancı*. Ankara: Kripto Yayınları, 2017.
- Özdemir, Ali Rıza. *A'dan Z'ye Alevilik: Başlangıç Kitabı*. Ankara: Kripto Yayınları, 2018.
- Özdemir, Ali Rıza. "Alevi-Bektaşî Yolunda Dört Kapı Kavramı". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 13 / 1 (Haziran 2020), 249-283
- Özmen, İsmail. *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi. 1-5 ciltler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Parlatır, İsmail-Komasyon. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.
- Şah İsmail. *Hatâyî Divanı*. Nşr. Muhsin Macit. İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Sultân Mahmûd Geylani. 'Akâ'id-i Evliyâ'-i Seb'a. Nşr. Reza Khalily. *Sultân Mahmûd Bin Sultân Burhâneddîn Geylânî'nin İsimli Eseri*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2009.
- Şeyh Saduk. *Tevhid*. Nşr. Zafer Aydaş. İstanbul: El-Mustafa Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Şeyh Safi Buyruğu. Nşr. Doğan Kaplan. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.
- Teber, Ömer Faruk. *Bektaşî Erkânâmelerinde Mezhebi Unsurlar*. Ankara: Aktif Yayıncılık, 2008.
- Temizkan, Mehmet. *Hatâyî'nin Şiir Dünyası*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2001.
- Topuzkanamış, Ersoy. "Bir Bektaşî Erkânname". *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 55 (2010): 421-436.
- Torun, Ali. "Müellifi Meçhul Bir Fütüvvet-Name". *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 40 (2006): 133-148.
- Tur, Seyit Derviş. *Erkânname*. İstanbul: Can Yayınları, 2010.
- Velâyetnâme*. Nşr. Hamiye Duran. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.
- Vilâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Veli*. Çev. Melek Malçok Meteer. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2012.
- Yalçın, Alemdar - Hacı Yılmaz. "Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânname: 1". *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 33, (2005): 11-69.

KATKI VE TEŞEKKÜR: Bu çalışmayı okuyarak değerli önerilerde bulunan Özlem Özdemir, Hüseyin Dedekargınoğlu, Ali Timurtaş Özmen, Ali Tanrıverdi ve Emre Koç'a teşekkür ederim.